

TED ANKARA KOLEJİ VAKFI ÖZEL LİSESİ

TÜRKÇE A DERSİ

UZUN TEZİ

‘BİR NEFESLE DEĞİŞEN HAYATLAR’

Rehber Öğretmen: Emine GÜLTEKİN

Öğrencinin Adı: Öykü TAÇER

IB Diploma Numarası: 001129-0001

Kelime Sayısı: 3981

Araştırma Sorusu: Ece Temelkuran’ın Düğümlere Üfleyen Kadınlar adlı yapıtından yansıyan toplum yapısının yapıttaki kadın figürlerin yaşam algısı ve kişiliği üzerindeki etkisi nasıl işlenmiştir?

ÖZ

Uluslararası Bakalorya bitirme tezi olarak Türkçe A dersi kapsamında yapılan bu inceleme Ece Temelkuran'ın 'Düğümlere Üfleyen Kadınlar' adlı yapıtındaki kadın figürlerin -başta Madam Lilla olmak üzere- yaşam algılarının ve kişiliklerinin yapıttan yansıyan toplum yapısından nasıl etkilendiklerini anlatmaktadır. Yapıtın odak figürü Madam Lilla ve onun büyüüne kapılmış üç tane yoldaş; Maryam, Amira ve anlatıcı gazeteci figür, memnun olmadıkları hayatlarından kaçmak için yuvalarını terk etmişken bu kaçış Madam Lilla ve "üç yoldaş" için bir iç hesaplaşma ve kendini bulma serüveni hâlini almıştır. İnceleme süresince kadın figürlerin kişilikleri ve hayatlarını etkileyen faktörler "Aile Yapısı", "Toplumun Siyasi & Sosyal Yapısı" ve "Toplumda Kadının Yeri & Erkek Egemenliği" başlıkları altında detaylı olarak incelenmiş; her birinin konu edinilen kadın figürlerin kimlik arayışı ve kendilerine toplumda bir yer bulma sürecini nasıl etkilediği araştırılmıştır. Bu detaylı inceleme ve araştırma sonucunda kadın figürlerin karşılına çıkan engellerle aynı oranda güçlendikleri ve bilindikleri görülmüş; ait olunan toplumda insana ve özellikle kadına karşı var olan tabular ne kadar çoksa kadın figürlerin de kendilerine bu tabulara aynı derecede zıt bakış açıları ve hayaller benimsedikleri gözlemlenmiştir. Her ne kadar karşılına çıkan engeller kadın figürleri duygusal çıkmazlara sokmuş ve yıpratmış olsa da bu engeller kadınların içindeki en temel ve en güçlü insan içgüdülerini uyandırmış; pes etmeden her seferinde umutlarına daha çok tutunmalarına ve hayallerini daha çok arzulamalarına sebep olmuştur.

İÇİNDEKİLER

1. GİRİŞ.....	3
2. a. TOPLUMUN ETKİSİ.....	5
i. Toplumun Siyasi ve Sosyal Yapısı.....	5
ii. Toplumda Kadının Yeri & Erkek Egemenliği.....	11
3. AİLE YAPISI VE ETKİSİ.....	17
4. SONUÇ.....	19
5. KAYNAKÇA.....	21

Araştırma Sorusu: Ece Temelkuran'ın *Düğümlere Üfleyen Kadınlar* adlı yapıtından yansıyan toplum yapısının yapıttaki kadın figürlerin yaşam algısı ve kişiliği üzerindeki etkisi nasıl işlenmiştir?

BİR NEFESLE DEĞİŞEN HAYATLAR

1. GİRİŞ

İncelenecek olan eser Ece Temelkuran'ın "*Düğümlere Üfleyen Kadınlar*" adlı yapıtıdır. 2013'te ilk basımı yapılan yapıt denilebilir ki güncel dünyanın saklı köşelerinde benimsenmiş ve kalıplaşmış kadın algısına bir eleştiri, genele hâkim olan kadın algısına da yeni bir nefes olarak yazılmıştır. Kurgunun temelini kadının oluşturduğu bu eserde, konu edinilen dört kadın figürün ait oldukları toplumlardaki yerleri ve bu toplumlara karşı kadın figürlerin verdiği mücadele incelenmiştir. Orta Doğu'daki karışıklıklara ve Arap Baharı'na denk gelen bir kurmaca gerçekliği yansıtan bu yapıtın, hâkim olan özgürlükçü ruhun etkisinde kaldığı da görülmektedir. Özellikle Orta Doğu'ya ait kültürlerden gelen bu kadınların, bölgede yüzyıllardır gelişen ve modernleşen dünyaya rağmen varlığını sürdüren gerici ve muhafazakâr tutuma karşı sahip oldukları yetenekler, hayaller ve umutları uğruna toplumun belirleyici unsurlarına karşı savaşmak zorunda kalmalarının yapıttaki temel eleştiri konusu olduğu söylenilebilir. Figürlerin ait oldukları Orta Doğu ülkelerinde bu baskılarla birlikte iktidardakilere ve yönetime karşı olan memnuniyetsizlik sebebiyle birçok ayaklanma çıkmış, bu ayaklanmalar sonucunda yönetimdekileri değiştirmek, yıllardır süre gelen gerici politikayı durdurmak ve modern dünyaya ayak uydurabilmek amaçlanmıştır. Ayaklanmalar sonucunda Orta Doğu'da yayılan düşüncelerini özgürce ifade etme ve hayatı toplumun sınırları içerisinde değil kendi istediği gibi yaşama akımı hızla yayılmış; sonucunda bütün bölgeyi etkisi altına alarak Arap Baharı gibi yönetimleri ve yönetenleri değiştirme gücüne sahip, tarihin önemli dönüm noktalarından birine imza atmıştır. Hala devam

eden bu tarihi sürecin insanlar üzerindeki özgürleştirici etkisi özellikle şimdiye kadar büyük baskı altında olan kadınlar için kendilerini ifade etmek adına önemli bir yol açmıştır. Bu özgür ruh halinin Temelkuran'ın "Düğümlere Üfleyen Kadınlar" yapıtına kaynak olduğunu söylemek mümkündür. Yapıttaki kadın figürlerin temellerinin baskıcı ailelere ve çevrelere dayalı olduğu ancak yapıt süresince kendi özgür iradeleri doğrultusunda adımlar attıkları ve düşüncelerini özgürce ifade ettikleri görülmektedir. Yapıt, Madam Lilla'nın öncülüğünde, öğrencileri olarak nitelendirilebilecek Maryam, Amira ve anlatıcı gazeteci figürün asıl benliklerini keşfetme ve toplumlarına hâkim olan özgürleşme halinin etkisinde kendilerini ifade etme, hayallerini savunabilme yetilerini geliştirdikleri bir hayat yolculuğuna atıldıkları bir kurguya sahiptir. Kadın figürlerin karakterlerinin incelemesi yapıtın kendi içerisinde dolaylı ve doğrudan çeşitli bölümlerde yapılmış olup bu incelemede kadın figürlerin kişiliklerinin şekillenmesinde toplumun siyasi ve sosyal yapısının, toplumdaki erkek egemenliğinin ve aile yapısının etkisi analiz edilecektir. İnceleme süresince bu üç ana başlık altında kurgunun odaklandığı kadın figürlerin karakter gelişimi detaylı bir şekilde tartışılacak ve bunu yaparken de yazarın kullandığı bilinç akışı, diyalog, geriye dönüş gibi anlatım tekniklerinin işlevi göz önünde bulundurulacaktır.

İnceleme için bu yapıtın seçilmesinin nedeni, yapıtın kadınların gücünü, olaylarla başa çıkabilme kabiliyetlerini konu alan bir yapıt olmasıdır. Yapıt, aynı zamanda toplumların kendi kadınları üzerinde uyguladığı baskıları ve kadınlar için oluşturulan basmakalıp rolleri yargılamakta ve bunu da kadın figürleri ait olduğu toplumlarla kutuplaştırarak yapmaktadır. Basmakalıp rolleri eleştirmesi ve kadınlarla ilgili her türlü önyargıyı yanlış çıkarmayı hedeflemesiyle bu eser ülkemize de hitap etmektedir. Ülkemizde kadın ve kadına karşı önyargılar, ne kadar gelişirsek gelişelim her dönem karşılaşılan bir sorun halini almıştır. Bu

nedenle bu eseri incelemek, bu önyargıları yıkmak ve bu önyargılara karşı savaş veren kadınların hikâyelerini biraz daha olsun anlayabilmek adına önemli bir adımdır.

‘Düğümlere Üfleyen Kadınlar’ adlı yapıttaki dört kadın figür, var olanı istedikleri o olmasa da kabul edip hayatlarına sessizce devam eden karakterler değil; aksine istediklerini elde etmek uğruna basmakalıp rolleri ve önyargıları yıkan, zorlu mücadeleler veren gözü kara kadınlardır. Onların bu derece gözü kara, mücadelecı ve güçlü kadınlar olarak benliklerini oluşturmalarına sebep olan nedenleri inceleyerek kadın figürlerin ait oldukları toplumların yaşantılarını ve kişiliklerini nasıl etkilediğine dair tespitlerde bulunulabileceği için, belirlenen üç ana başlık doğrultusunda araştırma sorusuna yanıt aramak uygun olacaktır.

2.

a. TOPLUMUN ETKİSİ

i. TOPLUMUN SİYASİ VE SOSYAL YAPISI

Yapıttaki kadın figürlerin her biri, hayatlarında, onları engellediklerini düşündükleri durumlardan ve olaylardan kendi tercihleriyle kaçmakta veya kaçmak zorunda bırakılmış bir haldedirler. Madam Lilla bu durumu şu şekilde dile getirmiştir: “...hepinizin bir parça dünyalarınızdan atılmış olması gerek. Size oralarda yer kalmamış olmalı.” (Temelkuran, 2013: 134) Hayatlarından ve yuvalarından kaçmalarının, olmak istedikleri benliklerine tam anlamıyla ve koşulsuz olarak ulaşamamalarının sebebi ait oldukları toplumların sosyal ve siyasi yapılarının üzerlerinde yarattığı baskıdır. “Memleketlerimizin hikâyeleri ve zarif ruhlara karşı merhametsizliği üç aşağı beş yukarı birbirine benzediği için,” (Temelkuran, 2013: 151) bu üç kadın yuvalarından uzakta bir yolculuğa atılmışlardır.

Her kültürün tabuları ve önyargıları olduğu gibi yapıttaki kadın figürlerin ait oldukları toplumlarda da yıllardan beri süregelen, özellikle kadınları sınırlandırdığı söylenebilecek bir toplumsal kurallar bütünüyle karşılaşmak mümkündür. “*Her mutlu anın bir cezası olduğuna içten içe inanan bütün Orta Doğulular gibi...*” (Temelkuran, 2013: 154) birçok kültürel benzerliğe sahip olduğu vurgulanan bu kadınlar, dolayısıyla da benzer toplum yapılarıyla mücadele etmek durumundadırlar. Kadın figürlerden biri olan Maryam’ın bu toplumsal tabular ve önyargılar karşısında kadınlığından feragat etmesi toplumun onun üzerindeki en büyük etkisinden biridir. Maryam zamanında toplumun kurallarına en içtenlikle inanan ve uygulayanlardan biri iken, aşağıdaki alıntıda da diyalog anlatım tekniği kullanılarak ifade edildiği gibi, toplum onu yüzüstü bırakmış ve hayal kırıklığına uğratmıştır.

“Ben ciddiye aldım biliyor musun? ‘Bedeninin örteceksin’ dediklerinde, içimin içini örttüm. ‘İnanacaksın’ dediklerinde, hücrelerimin... endoplazmik retikulumuna kadar inandım. ‘Devrim yapıyoruz’ dediler, gece gündüz Tahrir’de yattım, kayboldum, yok oldum, bir oldum...” (Temelkuran, 2013: 160)

Maryam, “Tahrir” (Mısır Devrimi) sırasında, devrimin yarattığı özgürlük atmosferine kapılmasıyla, ait olduğu Müslüman toplumun en büyük tabularından birini -evlilik dışı cinsel ilişki yaşamama- yıkmıştır. Devrimin merkezinde olduğu sürece yıktığı bu tabunun ciddiyetinin farkına varamamış ve bunu da “*Tahrir’de olursa sırrımın ağırlığı geçiyor.*” (Temelkuran, 2013: 37) şeklinde ifade etmiştir. Maryam’ın Tahrir’de günah işlememiş gibi hissetmesinin sebebinin devrimin ve Arap Baharı’nın yarattığı hem siyasi hem de sosyal kargaşa olduğu söylenebilir. Bu kargaşa önyargıların ve tabuların baskısını insanların üzerinden kaldırmış, devrim toplumu bir anlamda özgürleştirmiştir. Ancak yaşadığı evlilik dışı cinsel ilişki hem mensubu olduğu din İslam’da, hem de ait olduğu toplumda ‘günah’ gözüyle bakılan bir olay olarak görülmektedir ve

affedilmesi söz konusu bile değildir. Maryam, devrime ve Madam Lilla'yla tanışana kadar, ait olduğu toplumun onun üzerinde yarattığı baskı ve onun gibi kuralları delen kadınlara karşı uyguladığı önyargılarından dolayı sessiz kalmayı tercih etmiştir. Önceleri, içtenlikle topluma ayak uydururken devrim süresince söylenenlerin aslında gerçek olmadığını ve sözlerin sadece sözde kaldığının bilincine varmasıyla birlikte toplumun idealize ettiği kadın olmaya çalışmaktan vazgeçmiştir. Yaptığı bu 'hatayı' telafi edercesine kadınlığından ödün vermeyi ve maskülenleşmeyi bir çözüm yolu olarak görmüştür. Eğer ki artık bir kadın olmazsa, günahının ağırlığından da kurtulabileceğini umut etmiştir. Eski ve ünlü bir şarkıcı olan Ümmü Gülsüm'den bahsederken (geriye dönüş tekniği ile) “*Ümmü Gülsüm'ün başka çaresi yoktu. Erkek olmaktan başka çare bırakmadılar ki ona.*” (Temelkuran, 2013: 13) şeklinde konuşması kendisiyle Ümmü Gülsüm arasında bir benzerlik yakalamasından kaynaklanmaktadır. Ona göre ait olduğu toplumda yargılanmamak ve günahkâr olarak nitelendirilmemek için erkek olmaktan başka bir çare yoktur. O da giderek erkekleşmiş, dışarıdan tıpkı bir erkek gibi görünmeye çalışmış, saçlarını kazıtmış ve fiziksel olarak yarattığı bu erkek görüntüsüyle toplumdaki sosyal yapıya karşı bir kalkan oluşturmuştur. Maryam'ın bu erkeksi yapısı betimlenirken, kutupluluk tekniği ile Amira'nın kadınsı yönünden yararlanılarak, kadın ve erkek zıtlştırılmış, Maryam'ın erkeksiliği vurgulanmıştır. Kadınlığını arka plana attığı, kendini artık bir kadın olarak göstermediği için de kadınlara ait belirli tabuları yıkabilmeye, bunlara karşı gelmeye şöyle başlamıştır:

“Aman aman! Diyorum. Masaya bırakıyorum maşmuum'u. Maryam alıp elinde çeviriyor, Amira'ya bakıyor. 'Hafif' ya da 'açık' bir kadın olarak değil, bir erkek olarak takiveriyor kulağının arkasına. İkimize gülüyor çapkın.” (Temelkuran, 2013: 22)

Bir diğer kadın figür olan Amira ise Maryam'a kıyasla toplumun önyargılarına karşı daha farklı bir mücadele vermektedir. Maryam gibi kadınlara karşı olan baskıya boyun eğmektense

kendi istekleri ve kadınlığı için topluma karşı gelmeyi göze almıştır. Bir dansöz olarak hem Müslümanlığa aykırı davranmakta, *'hafif ve açık kadın'* izlenimi yaratmakta; hem de bir özgür internet yazarı olarak toplumun güçlüye karşı sessiz kalma kalıbını yıkmaktadır. Yapıttaki kurmaca gerçekliğin Orta Doğu'da geçtiği göz önüne alındığında siyasi baskıların Amira gibi bireyler üzerinde yarattığı etki, alıntıda kendisinin ifade ettiği gibi, göz ardı edilebilir değildir.

"Bir Arap ülkesinde aynı anda hem yazı yazan hem de dans eden, annesiyle sorunu olan, babasıyla hesabını kapayamamış bir kadın! Bir de geri dönmüş bir kaçak! Daha nesi olsun!" (Temelkuran, 2013: 53)

Amira'nın severek ve isteyerek yaptığı dansözlük mesleğinin toplumda hafiflik ve açıklık olarak görülmesi, onun sevdiği bir şeyi yapabilmesi için birçok etiket yemeyi göze almasını gerektirmiştir. Toplumun önyargıları o kadar güçlüdür ki Amira'nın ailesi bile bu gücün etkisi altına girerek ona karşı anlayışsız bir tutum sergilemiş, kendi kanlarından ve ailelerinden bir insanı olduğu gibi kabullenmemiş ve yargılamıştır. Amira ailesinin ona karşı önyargılı tutumlarını şu şekilde kısa ve günlük konuşma dilinin özelliklerini kullanarak anlatmakta ve onlara sitem etmektedir:

"Babama söyleyemedim öldü. O içime oturuyor. Yazmadım, yüzüne söyleyeyim dedim. Yüzüne yüzüne yani! Yani 'Senin o orospu kızın' diyeyim, 'senin o dansöz, aşüfte kızın bu devrimi yaptı hayvan! Öldü pislik herif!" (Temelkuran, 2013: 30)

Amira gibi toplumun geleneksel geçmişine, namuslu kadın algısına uyum sağlamak adına isteklerinin önüne engeller koymayan kadınların toplumda 'orospu' benzeri yakıştırmalara uğraması, toplumun önyargılarının bireyleri ne derece baskı altına aldığı bir göstergesidir. Amira bu tip baskı ve tepkilerle mücadele ederken kadınlığından ödün vermemiş, tam tersi daha

da hırslanmış, istediğini yapmak için ne pahasına olursa olsun mücadele etmiştir. Ona göre bu tip baskı ve tepkilerin, yakıştırmaların karşısında kadınlığından vazgeçmek, topluma boyun eğmekle aynı anlama gelmektedir ancak Amira kadınlığından utanmamaktadır. Onun için kazanmaktansa, kişiliğinden ve kadınlığından ödün vermemek, boyun eğmemek, bunun uğruna mücadele etmek kazanan taraf olmaktan daha önemlidir. Bu durumun aşağıdaki alıntıda adı geçen figürlerin arasındaki zıtlıktan (erkeksilik- kadınsılık) ve geriye dönüş tekniğinden yararlanarak şu şekilde ifade edildiği görülmektedir:

“ Nefret ediyorum Ümmü Gülsüm ’den’ dedi Amira, belli ki Ümmü Gülsüm ’den başka her şeyden bahsediyordu. Maryam ezdi geçti onun kabuğu yeni açılan kalbini, güldü:

Mısırlı İslamcı bir imam vardı... Mısır ’ın İsrail’e Altı Gün Savaşı ’nda Ümmü Gülsüm yüzünden yenildiğini söylüyordu. Onun şarkıları bütün erkeklerimizi sarhoş edip yumuşatmışken nasıl savaş kazanılır! diye bir konuşması vardı. Sanki Ümmü Gülsüm ’ün o kalın sesi herhangi birini yumuşatabilirmiş gibi!

Ben de gülünce, feleğin çemberinden geçmiş bir kadından dikkate alınmamış bir kız çocuğuna kaydı Amira ’nın sesi:

Ben Asmahan ’ı tutuyorum... Yani seviyorum işte. Herkes kazanan kadını tutacak diye bir şey yok. ” (Temelkuran, 2013: 13)

Amira’nın yaptığı iş süresince başına gelenler, mücadele ettikleri ve karşılaştığı insanları Maryam şu şekilde ifade etmiştir: *“Yani, ya Batılıların pisliklerini temizledin ya da kirin kendisi oldun öyle mi?” (Temelkuran, 2013: 78)* Ona göre Amira’nın bir dansöz olarak hayata tutunmaya çalışması ve topluma karşı direnmesi boş bir çabadır, değersizdir. Bir Doğu ülkesinde olmak Amira’nın en büyük kayıplarından biridir, yeteneklerini sergilemesi için yeterli koşullara sahip

değildir. Sahip olduklarıyla kendini geliştirdiği kadarı da Batı'nın tırnağı, 'kiri' bile olmasına yetememiştir. Amira tam olarak da bu küçük görülmeye mücadele etmektedir; Maryam gibi kadınlığından feragat etmemiş, tam tersi giderek daha da kadınlığına, dansına, yazarlığına ve özgürlüğüne tutunmuştur. Ancak Maryam, Amira'nın bu çabasını ve inadını, toplumun önyargıları ve baskıları karşısında yetersiz ve gereksiz bulmaktadır. Madam Lilla ise Amira'nın bu dik duruşunun en büyük destekçilerindendir. Zamanında kendisi de benzer durumlarda kaldığı için, bütün kadınların engeller karşısında dik bir duruş sergilemesi gerektiğini savunmaktadır. Yapıttaki kadın figürlerin karşılaştıkları engelleri ve sergilenen tutumları Madam Lilla şu şekilde özetlemiştir:

“Size bahşedilen yeteneği taşıyabilmeniz için inanmanız lazım. Çünkü yeteneğiniz yüzünden...- Maalesef öyle bir dünyada yaşıyoruz...- Yeteneğiniz yüzünden size ihtimam göstermek, sizi korumak yerine yerle bir etmek isteyecekler. Sizi kıymetsiz olduğunuza inandırmaya çalışacaklar.” (Temelkuran, 2013: 204)

Madam Lilla'nın devamlı olarak altını çizdiği; içinde buldukları toplumların insanları küçük görmeye yönelik tutumları ve kendisinde olmayanı aşağılama, farklı olanı ötekileştirip dışlamaya yatkınlığı, kadın figürlerin önündeki en temel engeldir. Yapıtta devrimin çıkması da, Amira'nın dansözlüğünün hor görülmesi de, gazeteci olan anlatıcının özgür kaleminin cezalandırılması da, Maryam'ın toplumsal önyargılar sebebiyle basit bir farklılığı, sıra dışı bir davranışı nedeniyle yerle bir edilmesi de toplumların kendisi gibi olmayanı ve genele ayak uydurmayıp özgünlüğüyle ve özgürlüğüyle dikkat çeken ötekileştirmesinin bir sonucu olarak gelişen olaylardır.

“Yapmanız lazım gelenler ortadan kalkınca, olmanız lazım gelen kadınlar olacaksınız.”
(Temelkuran, 2013: 124) Madam Lilla'nın çıktıkları yolculuğun kadın figürler üzerindeki etkisini açıkladığı bu cümle; toplumsal yapının insan hayatı üzerindeki etkisine değinmektedir. Bu yolculukla birlikte kadın figürler yaşamlarını kısıtlayan, şekillendiren ve zorlaştıran toplumsal önyargı ve baskılardan uzaklaşmış; kendileri gibi olmalarının önündeki engellerden kurtulmuşlardır. Bu sebeptendir ki figürlerin her biri yolculuk süresince hikâyelerinin en özel noktalarını paylaşabilmiş ve belki de ilk defa oldukları kişi yüzünden utanç duymamayı öğrenmişlerdir.

ii. TOPLUMDA KADININ YERİ & ERKEK EGEMENLİĞİ

Daha önce de belirtildiği üzere yapıttaki kadın figürlerin neredeyse hepsi kadın haklarının sınırlı olduğu ve erkek egemen toplum yapısına sahip Orta Doğu ülkelerinde yaşamaktadırlar. Dolayısıyla yaşadıkları toplumlarda kadına verilen değer toplum baskısının ve önyargılarının doğrultusunda şekillenmiştir. Erkek egemen toplumlarda yaşamının figürler üzerindeki en büyük etkisi kendileri gibi olmalarının engellenmesidir. Toplumun 'kadın'a dair yıllardır süregelen biçilmiş bir rolü vardır ancak ilerleyen zaman ve gelişen, küreselleşen dünyayla birlikte yeni nesil kadınlar bu kalıplaşmış rollerin dışında, kendi istediklerinin doğrultusunda ilerlemeye başlamışlardır. Anlatıcı figür düşüncelerini özgürce ifade etmeyi, Amira dans etme tutkusunu bir cinsel obje hâline getirilmeden icra etmeyi ve aynı zamanda da özgür bir düşünce yazarı olmayı, Maryam bir özgür ruh ve bilinen kadın olgusunun dışında bir yaşam sürmeyi tercih etmiştir. Üçü de bu tercihleriyle buldukları toplumların kadına yüklediği rollere karşı gelmiş, dolayısıyla toplumun ve hatta kendi ailelerinin tepkisini toplamış; kendi ülkelerinde kendileri olmaya çalıştıkları için dışlanmış, ötekileştirilmişlerdir.

Kurmaca gerçeklikteki Orta Doğu'nun kadına karşı bu sınırları çizilmiş dünyasının karşısında erkeklerin dünyaları neredeyse sınırsızdır. Ne yaparlarsa yapsınlar kadınlar gibi yargılanmaz, ağır eleştirilere maruz kalmaz, yaptıklarının sonuçlarına, iyi veya kötü, göğüs germek durumunda bırakılmazlar. Kadınlara kutupluluk tekniği kullanılarak kıyaslanan bu 'Erkek ne yapsa yeridir.' anlayışının en çok egemen olduğu Orta Doğu'nun bu kadın erkek rollerinin çatışmasını ve haksızlığını yazar, anlatıcı figürün bilinç akışında şu şekilde dile getirmiştir:

“Biliyor, ömrü boyunca sevilecek, hiç terk edilmeyecek, hiç haddi bildirilmeyecek, hep affedilecek, hep beklenecek, bir parça sevgi talep edilirse hemen sıkılıp boğulduğunu söyleyip gidecek. ... ‘Ne zalim’ diyecekler onun için, şımarık, bencil, alçağın teki ve sonunda ‘bir oğlan çocuğu’ deyip affedecekler, yine sevecekler. ... O yüzden işte, tam bunları yaşayacağından emin biri gibi gülümsüyor. Kalbi hiç sıtma görmemiş Orta Doğulu erkek gülümsemesi. Gücünü yumuşak kalpli, sevilmek için hep daha fazlasını yapması gerektiğine inandırılmış kızlarda deneyecek erkek gülümsemesi.” (Temelkuran, 2013: 130)

Yıllardır dünyaya hüküm süren ataerkil yapı ve erkek egemenliği, günümüzde de, kurmaca gerçeklikte de kadınların karşı mücadele vermek zorunda olduğu olgulardır. Bu nedenle de yapıttaki kadın figürler ve onlar gibi daha birçok kadın, erkek egemenliğine karşı hareket ettiğinde ve erkeklere onlar olmadan da yaşayabildiklerini her ispatladıklarında; imkânsızı başarmışçasına tepkilerle karşılaştıklarını Madam Lilla aşağıdaki alıntıda şöyle dile getirmektedir:

“Erkekler, kadınların kendileri orada olmasa da var olabileceğini, o büyüyle var olabileceğini anlayınca... O zaman işte adımız büyücüye çıkar.” (Temelkuran, 2013: 131)

Kadınların bu denli aciz görüldüğü ve sınırlarla kısıtlandığı toplumlardan gelen ancak bu sınırların dışında hayatlar sürmeye çalışan dört kadının bir araya geldiği bir yolculukta da mücadele ettikleri zorlukları ve yaşadıkları toplumların kadınına verdiği değeri görebilmek, anlayabilmek mümkündür. Yolculuk süresince de kendileri olmalarının önünde bir engel olmadığı için, kadınlıklarının farkına vardıkları, özgürce sınırsızca kadınlıklarının tadını çıkardıkları anlar yaşadıkları aşağıdaki alıntıda görülmektedir:

“Birbirimize bakıyoruz, gövdemizle dalga geçiyoruz. Hiç erkek yok ya ortada, kadınlığın paradisini yapıyoruz; abuk sabuk hareketler.” (Temelkuran, 2013: 152)

Orta Doğu toplumlarının kadına ve kız çocuklarına karşı yıkıcı ve yıpratıcı tutumundan da yapıtta sıklıkla bahsedilmektedir. Erkek egemen toplumların baskı ve önyargıları, kadına vermedikleri değer kadınları engellemiş ve sınırlamış, kadınlar ya bu engelleri aşmaya çalışırken ya da sınırlarını kabul edip yaşamlarını sürdürmeye çabalarken yıpranmış; kendileri olmaktan öte –alıntılarda ifade edildiği gibi- kadınlıklarını özgürce yaşayamamışlardır.

“Nasıl kırıyorlar sonra bu kız çocuklarını? Nasıl kendilerine benzetiyorlar? Cinayet gibi. Belki biz de böyleydik. Sakatlanmadan büyüyebilseydik.”

“‘Yarasız olsaydık’ dedi, ‘hiçbir yara almadan büyüyebilseydik kim bilir ne biçim kadınlar olurduk! Ne acayip olurduk be!’ ” (Temelkuran, 2013: 220)

Orta Doğulu erkekler yıllardır kadınlar üstünde egemenliklerini kurmuş, bunu değişmez bir gerçek olarak kabul etmiş, kadınlara değer vermektense onları egemenlikleri için birer araç

olarak görmüşlerdir. Orta Doğulu bir erkek olarak kadınlar üstünde güçlerini ispat etme çabalarını Amira'nın sevgilisi Muhammed de mektuplarında şöyle dile getirmiştir:

“Kadınlara sıra geldiğinde hepimiz hırçın ve huzursuz İskender’leriz. Hak etmediğimizi bildiğimizden esasen, bir kalbin fatihi olmayı içimize sindiremiyoruz.” (Temelkuran, 2013: 295)

Kadınların evde, sosyal hayatta boyun eğip erkeklerin amaçlarına hizmet ettiği toplum algısı yapıttaki kadın figürlerin savaştığı temel algılardan biridir. Orta Doğu’daki algıya göre kadın evde oturur, sesini çıkarmaz, ailesi -özellikle de erkek fertler- neyi uygun görürse onu yapar, erkeğinin mutluluğu için her şeye boyun eğer, kendi istediklerini değil toplumun ona yüklediği sorumluluk ve görevleri yerine getirir; iyi bir anne, itaatkâr bir eş, yeri geldiğinde bir köle olmak zorundadır. Örneğin Madam Lilla çocukluğundan itibaren babasına boyun eğip düğünlerde şarkı söylemiş; ailesine, aslen babasına, para kazandırmıştır. Babasının onu bir para kaynağı olarak görüp çocukluğunu elinden alması, sevgi göstermektense oradan oraya para için sürüklemesi Madam Lilla’yı derinden etkilemiştir. Çocukluk dönemini ve kadınlığını: *“Erkeklerin arasında büyüdüm ben. Bu sebepten kadın olmadan önce kadın olmamayı öğrendim. Kız olduğum belli olmasın diye çullara sarardı babam beni.”* (Temelkuran, 2013: 244) şeklinde anlatmıştır. Yapıttaki toplum yapısının henüz dünyanın gerçekliğinden uzak ve olgunlaşmamış, yetişkinliğe ulaşmamış kız çocuklarına bile cinsel objeleştirme ve benzeri önyargılı yaklaşımı, babasının Madam Lilla’yı insanlardan saklayışı örneğiyle desteklenebilir. Kadınlara karşı erkeklerin bu çıkarıcı yaklaşımları çocukluktan başlamakla birlikte büyüdüklerinde daha somut bir hâl almıştır. Amira'nın dansözlük yaparken tacizlere uğraması, Madam Lilla'nın bir erkeğin oyununa düşmesi ve hayatını adeta ondan intikam alabilmek adına yaşaması, kızlarını mutluluk için değil, para kazanmak için evlendiren bir toplum yapısında kadına değer verilmediğini

kanıtlar niteliktedir. Madam Lilla'nın ifadesiyle, "erkek toplum" kadınlarını bir birey, insandan çok '*para makinesi*' (Temelkuran, 2013: 245) olarak görmektedir.

Bu algı Amira'nın dansöz olması durumunda da görülebilmektedir. Erkek egemen yapıda hiç kimse Amira'nın bu işi dans etmeyi sevdiği için yaptığını düşünmemektedir. Ait olunan toplumun yapısında dansözlük kişinin kendi istediği için tercih edebileceği bir meslek olarak görülmemekte, tam tersine dansözlüğü seçen bir kadın –örneğin halk oyunları dansçısı bir erkeğe kıyasla- para ve zevk için "erkeklerle" hizmet vermek zorunda olan bir köle figürü olarak benimsenmektedir. Devamdaki alıntıda, zamanında sırt sırta yürüdüğü devrimci gazeteci arkadaşlarıyla görüştüğünde onların bile dansözlüğünden kinayeli bir şekilde bahsetmeleri; toplumun en aydın, ileri görüşlü ve yenilikçi kesimini oluşturan bu gençlerin bile sosyal önyargılara ve sınıflandırmalara uygun bir erkek bakış açısı taşıdıkları ve Amira'nın tutkularına aslında saygı duymadıkları görülebilir:

" 'Amira, dansözlüğe paydos mu yani!' Amira cevap vermek için göğsüyle şaha kalktı ama söndü. Az önceki, dünyaya kafa tutan kadından eser yok. Küçüldü kaldı. Alay karşısında yapılacak savunma ile saldırı seçenekleri arasındaki tereddüt çukuruna düşüp laflarını yuttu."
(Temelkuran, 2013: 49)

Üç kadın figürün de -Amira, Maryam ve Madam Lilla- kurmaca gerçeklikte, kadınların özgür tercihler yapabilmesi toplum tarafından şaşılır bir durum olarak görülmektedir. Erkeklerin yaptıklarını kadınların yapamayacağı algısının hâkim olduğu bu toplumlarda, gazetecilik gibi evrensel bir meslek bile kadın-erkek ayrımcılığına maruz kalmıştır. Anlatıcının onları ziyarete gelen kadın gazeteciden birçok kez büyük harflerle bahsetmesi; "*KADIN GAZETECİ*" (Temelkuran, 2013: 255), durumun toplumun koşullarında ne denli sıra dışı olduğunu

vurgulamış, yazar büyük harfler kullanarak durumun okuyucu tarafından özel bir ilgiyle okunmasını sağlamıştır. Kadınların özgür tercihler yapmalarına hâlâ alışamayan bu toplumlarda erkekler kahvesine kadınların girememesi gibi bazı kalıplaşmış kurallar da devrime ve Arap Baharı'nın özgürlükçü etkilerine rağmen yıkılamamıştır. Kurgudaki dört kadının bu basmakalıplara rağmen kahvehaneye girmek için sıkı bir mücadele vermeleri, *“Bir diktatörü gönderdik! Şimdi de başımıza siz mi çıktınız! Sen kimsin kardeşim! Kimsin sen!”* (Temelkuran, 2013: 45) şeklinde kahve sahibine ve oturanlara çıkışmaları ve sonucunda girmeyi başarmaları da figürlerin toplumun kadın-erkek ayrımcılığına karşı mücadelelerine bir örnektir.

Maryam'ın hamileliğini kabullenmemesinin toplumdaki erkeklerin yapacağı yakıştırmaların ve toplumun genel kadın rolüne uymamanın yarattığı korkudan kaynaklandığı söylenebilir. Bir çocuk babası belli değilse dünyaya gelemes, geldiği durumda o kadın da çocuk da başlarında bir erkek olmadığı için lekelidir, bir kadın tek başına çocuğunu büyütemez, her kadın anne olamaz, anne olmak için öz mü öz kadın olunmalıdır gibi birçok repliğe uymadığını düşündüğü için Maryam korkmaktadır ve bebeğine “uygun bir anne” olamayacağını düşünmektedir. Maryam'ın durumunda bebeğin babası suçlu bulunmazken Maryam bütün etiketlere maruz kalma tehlikesindedir. Kendisine bezemesinden korktuğu bir bebeği dünyaya getirmek, ona annelik yapamamaktan korkması, alıntıdaki diyalogda anlatılmaktadır:

“Ben kadın değilim ki Madam! Kadın gibi değilim ki! Onlar yapabilirler Madam! Ben yapamam. Babası yok! Babası Tahrir'deki çoluk çocuktan biri. Ben tek başıma... Ben kendimi korurken erkek gibi oldum Madam... O da mı bana benzesin! Ben bilmiyorum ki Madam! Bende ancak bu kılıçlar! Ben bu kel kafa! (...) Ben yapamam! Ben yapamam!”
(Temelkuran, 2013: 306)

6. AİLE YAPISI & ETKİSİ

Yapıtta kadın figürlerin toplum baskısının yanı sıra en çok etkisi altında kaldıkları faktörlerden birisi de ailedir. Ailelerin toplumun sosyal ve siyasi yapısının etkisi altında fazlasıyla kaldığı ve dolayısıyla figürlerin kendilerini en huzurlu hissetmeleri gereken yer olan evlerinde dahi fazlasıyla baskı altında hissettikleri yapıt süresince gözlenebilen bir durumdur. Özellikle yapıtta Amira'nın hayatını istediği gibi yaşamasındaki engelin ailesinin ta kendisi olduğu görülmektedir. Sessiz bir anne, bir o kadar baskın baba ve ağabeyler Amira'nın hayallerinin önündeki güç olarak kurgulanmışlardır. İnsanın kendisine en büyük desteği normal koşullarda daima ailesinde bulduğu göz önüne alındığında, Amira'nın hayallerine ve bakış açılarına en başta ailesinden destek bulamamasının, onu kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmek zorunda bıraktığı söylenilebilir. Sadece kendisi için değil, aynı zamanda annesi de babasının karşısında mağdur durumuna düştüğü için –erkek egemen toplum yapısında ezilen, hor görülen eş- hem kendisi hem annesi için mücadele etmiş, fakat annesinin de yüzyıllar içinde oluşmuş aile yapısını, adaletsizliğe rağmen özümseyip kabullendiğini anlamış ve bunu şu şekilde ifade etmiştir:

“İnsanı kandırıyorlar biliyor musun? Çok fena kandırıyorlar. Sen yıllarca sanıyorsun ki kötü olan baban, annen zavallı bir kurban. Aslında aralarında gizli bir sözleşme var. Kıvraniyorsun yani, anneni korumak için. Onun için de acı çekiyorsun. Hatta onun annesi oluyorsun yani acayip bir şekilde. Sonra... Sonra işte baba ortadan kalkınca bizim iyi polis annenin yıllarca gizlediği yüzü ortaya çıkıyor. Bak şimdi bana diyor ki ‘Yakışmıyor ailemize senin durumun.’ Sanırsın Trablusi ailesiyiz.” (Temelkuran, 2013: 31)

Amira'nın yanı sıra Madam Lilla'nın hayatının şimdi olduğu gibi sıra dışı ve intikam çerçevesinde şekillenmiş olmasının en büyük sebebinin ailesi olduğu söylenilebilir. Annesi

toplum baskısını benimsemiş bir kadın, babası bu toplum baskısının erkeklerin yararına işlemesinden faydalanan bir insan olduğu için -“*Annemden tiksindim, güçsüzlüğünden. ... Babamdan tiksindim, beni çullara sarmasından.*” (Temelkuran, 2013: 244)- çok küçük yaştan itibaren kendi ayakları üzerinde durmak zorunda kalması, normal koşullarda herkesin ilk koşacağı kapı olan ailesinin onun için bir güven kaynağı oluşturmaması, Madam Lilla'nın kendine çok kalın duvarlar örmesine ve fazlasıyla güçlü bir savunma mekanizması oluşturmasına sebep olmuştur.

Madam Lilla ve Maryam'ın anneliği kabullenememelerindeki en büyük sebeplerden biri de kendi annelerinden anneliği görememiş olmalarıdır. Kadınların hayatında annelik konusunda örnek aldıkları insanlar çoğunlukla kendi anneleridir, ancak yapıtta kadın figürlerin hayatlarındaki anne figürlerinin otorite zayıflığı ve sevgisizlikleri Maryam, Madam Lilla ve Amira'nın annelik olgusuna olan bakış açılarını değiştirmiş ve bu olgunun yüklenmek istenmeyen bir sorumluluk olarak benimsenmesine sebep olmuştur. Maryam'ın bebeğini düşürmeye çalışması ve Madam Lilla'ya buna karşı verdiği açıklama da bunun en güzel kanıtıdır:

“Madam! Ben onu bıraktım Madam! Ben onu... Korktum... Bak işte gördün Madam! Ben koruyamıyorum! Bak Amira'yı da... Ateş edemedim Madam! Ya kızımı da?! Anladın mı!
(Temelkuran, 2013: 306)

Kadın figürler yaşamlarının bu durumundan ailelerinin onlara büyürken sunduğu koşulları ve tutumu sorumlu tutmakta, düzgün bir aile kurumu nasıl olur bilmedikleri için de kendilerine yeni aileler kurmaktan çekinmektedirler. Yeni bir aile kurma fikri, özellikle de kendi çocukluklarına ve kendilerine bezeyen çocuklar yetiştirme fikri, çekincelerini daha da artırmaktadır. Şu anda oldukları kişiden ve buldukları durumdan memnun değilken,

kendileriyle aynı kaderi paylaşmaya mahkûm çocuklara annelik yapma fikri kadın figürlerin aile fikrinden uzaklaşmalarına sebep olmuştur.

3. SONUÇ

Yapılan inceleme ve değerlendirmeler doğrultusunda Amira, Maryam, Madam Lilla ve anlatıcı gazeteci figürün karakterlerinin ve hayata bakış açılarının şekillenmesinde ait oldukları toplumların siyasi ve sosyal yapılarının, erkek egemen anlayışın ve aile yapılarının etkisinin büyük olduğu görülmektedir. Arap Baharı'nın etkisiyle başlayan özgürlükçü ruhun etkisiyle kadın figürlerin üstlerindeki baskının etkisinin azaldığı, bu doğrultuda da kadın figürlerin kendilerini ifade etmekte ve isteklerini savunmakta geliştikleri söylenebilir. Yaşadığı zorlu koşullar ve dönemler doğrultusunda kendisini toplumun sosyal baskılarından zaten soyutlamış olan Madam Lilla'nın önderliği kadın figürlerin kendilerini daha önce hiç keşfetmedikleri bir şekilde keşfetmelerini sağlamıştır. Asıl benliklerine adım adım ulaşmış ve kendi gerçeklikleriyle yüzleşmişlerdir. Yolculuğun sonunda Madam Lilla yaşını ve toplumdaki yerini benimsemiş, yaşadıklarını geride bırakmayı öğrenmiş ve geçmişin hayatını yaşamasını engelleyen zincirlerinden kurtulmayı başarmıştır. Maryam -yine kendi tarzını ve karakterini kaybetmeden- bir anne, bir kadın olabilmeyi öğrenmeye çalışmıştır, zaman içerisinde kendi mücadelesini ve gerçekliğini kabullenmiştir. Anlatıcı figür olan yazar, hayatıyla ilgili kararları korkmadan ve kimsenin etkisi altında kalmadan verebilecek cesareti edinmiştir. Amira'ysa tutkusuna sahip çıkmayı ve korkmadan başkalarıyla paylaşmayı dans okuluyla başarmıştır. Dolayısıyla incelemenin sonucunda, uygun koşullar ve yeterli derecede özgürlük sağlandığında her kadının kendi benliğine ulaşabildiği ve tarihi dönemlerden geçen toplumlarda önemli işlere imza

atabildikleri; erkek egemen toplumlarda bile asıl başarıların kadınlara ait olabildiğinin kabul edilmesi gereken bir gerçek olduğu söylenebilir. Bu konuyla ilgili yeni çalışmalarda; yapının daha detaylı okunmasıyla, belirlenen etkilere sebep olan faktörlerin etkili olma nedenleri daha detaylı belirlenip çözümlere gidilebilir.

4. KAYNAKÇA

Temelkuran, Ece. Düğümlere Üfleyen Kadınlar. İstanbul: Everest Yayınları, 2013